

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№8

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 715 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-avgustda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golischeva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

- Salimov Okil Umrzokovich**, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Smart-logistika texnologiyalarini joriy etish orqali oziq-ovqat mahsulotlarini yetkazib berish tizimini optimallashtirish (Toshkent viloyati misolida).....	14
Mavlanov Sobirjon Pardabayevich	
Tijorat banklarida korporativ boshqaruvning xalqaro tamoyillari asosida boshqaruv sifatini oshirish	20
Sattarov Umirzoq	
Современные банковские продукты	24
Хужамуратов Аббос Мардонович	
Amerika qo'shma shtatlarining ijtimoiy himoya tizimi.....	29
Abdullayeva Sayora Aleksandrovna	
Совершенствование рынка услуг высшего образования как фактор повышения занятости населения в условиях цифровой экономики.....	33
Ибрагимов Тимур Ибодуллаевич, Асланова Дилбар Хасановна	
Iqtisodiy fanlarni o'qitishda interaktiv metodlarning qo'llanilishi va ularning samaradorligi.....	39
Kabulov Baxram Kuzibaevich	
Korxonalarda raqobat razvedkasi tizimlarini rivojlantirishda innovatsion raqamli texnologiyalarining o'rni.....	45
Tursunxo'jayev Sardor Jamoliddin o'g'li	
O'zbekiston banklarida sun'iy intellekt foydalanish samaradorligini oshirish.....	51
Kamolov Sardorbek Davlatjon o'g'li	
Agrar korxonalar xo'jalik faoliyatida risklarni boshqarish bo'yicha samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishning metodologik asoslari.....	59
Baymirzaev Dilmurod Nematovich	
Основные направления инвестиционной политики Узбекистана в соответствии со стратегией-2030	66
Исомов Б. С.	
Tashish va saqlash xizmatlarini ko'rsatuvchi korxonalarda raqamli texnologiyalardan foydalanish holati.....	70
Rajabov Orzujon Mamasoliyevich	
Ijtimoiy infratuzilmani modernizatsiya qilishda DXSHning o'rni: madaniyat va sport sohasida imkoniyatlar	78
Baykalonov Jalil G'aybulloyevich	
Анализ состояния и перспективы развития активного и спортивного туризма в Узбекистане.....	93
Бойко Фарида Чингисовна, Ивонина Наталья Викторовна	
Переоценка и фальсификация стоимости имущества: международные практики, риски и пути решения.....	99
Мансурова Сайёра Бахтияровна	
Hudud sanoati tarkibiy o'zgarishlarini prognozlash usuli.....	106
Djumayev Farrux Toshmuratovich	
Углеродный след и декарбонизация промышленности Узбекистана: роль возобновляемой энергетики и международный опыт	111
Авезова Нилуфар Раббанакуювна, Ощепкова Эльвира Ахтемовна, С.М. Махмудов, А.А. Холиков, Авезова Нилуфар Раббанакуювна	
The process of developing startups based on management principles	119
Ilxamov Azizbek Yodgor o'g'li	
The impact of economic policy on non-performing loans: the case of Uzbekistan.....	126
Jalalov Mashkhurbek Gaybullo ugli	
Основные направления инвестиционной политики Узбекистана в соответствии со стратегией-2030	134
Исомов Б. С.	

Ko'p kvartirali uylarni boshqaruv organlari tomonidan aholiga sifatli xizmat ko'rsatishni qo'llab quvvatlashni takomillashtirish	138
Umarov Begzodbek Jaloldinovich	
O'zbekistonda iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishning institutsional asoslari.....	143
Fayzullayev Jonibek Negmatullayevich	
Davlat - xususiy sheriklik loyihalarning samaradorligini oshirish.....	150
Tursunov Imomnazar Egamberdiyevich, Hamroyev G'ayratjon Sultonovich	
O'zbekiston sug'urta bozorida hayot sug'urtasi xizmatlarining rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari.....	155
Bazarov Zakir Xonqulovich	
Tijorat banklari likvidligini tartibga solish yo'llari.....	160
Tursunpo'latov Sohibnazar Kasimjon o'g'li, Nomozova Mohinur Maxmud qizi	
Atrof-muhit ifloslanishini kamaytirishda yashil moliya vositalarining roli: xalqaro tajriba va O'zbekiston imkoniyatlari	163
Yuldasheva Madina Tohir Qizi	
Geofazoviy ma'lumotlar asosida hududlarning farovonlik darajasini aniqlash	173
Toymasov Zufarjon Zokir o'g'li	
Методы и критерии оценки эффективности конкурентоспособности предприятия	179
Кучаров Абдор Сабиржанович, Бобожонов Азиз Бабаханович, Алижанова Камила Тохир кизи	
Korxonalarda innovatsion jarayonlarni boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....	187
Narbayeva Dilnoza Darvishaliyevna	
Development of entrepreneurship in Uzbekistan: management strategies in the context of economic reforms.....	192
Ibragimova Saida Ilkhomovna	
Aloqa korxonalari xizmat faoliyatida diversifikatsiya qilishning ilmiy baholash usullari va ulardan foydalanish.....	197
Tursunova Mastura Taxirovna	
Developing effective marketing strategies for tourism development in Uzbekistan	204
Fayzullayev Nodirbek Baxtiyor o'g'li	
Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari.....	208
Yuldashev Yashnarjon Xolmirzayevich	
Yoshlar sanoat va tadbirkorlik zonalarida investitsiya loyihalarini bank kreditlari orqali moliyalashtirish.....	212
Jamalova Dilnoza Egamberdiyevna	
Цифровизации системы стратегического управления предприятий нефтегазовой отрасли Республики Узбекистан.....	217
Азимов Кабул	
Индекс устойчивости региона против бедности (poverty resilience index – pri): на примере бухарской области Республики Узбекистан (2024)	223
Мухамедова Мадинабону Мехридиновна	
Экономические аспекты внедрения цифровых технологий в полиграфии.....	230
Юсупхужаева Шахноза Музаффар кизи	
Mintaqalararo iqtisodiy hamkorlikni shakllantirish va barqaror rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari.....	233
Sattorov R. A.	
Web3'da real vaqt ma'lumot sinxronizatsiyasi — tarmoqdagi kechikishlar va ularni kamaytirish texnologiyalari.....	240
Raimov Ulugbek Yorqinbek o'g'li	
Tijorat banklarining likvidligini tartibga solish amaliyotining dolzarb masalalari	246
Sayfutdinov Bobur Nodirovich	
Tijorat banklarining investitsion jozibadorligini oshirish yo'llari.....	255
Yuldoshev Otabek Jovli o'g'li	

Tijorat banklarining investitsion faolligini oshirish yo'llari.....	261
Ortiqov Sidiqjon Xolmurodovich	
Innovatsion yondashuvlar orqali davlat xaridlarida iqtisodiy samaradorlikni oshirish	266
Kurbonbekov Sardorbek Ravshanovich	
Hududlarda barqaror rivojlanish nazariyalarining sanoat korxonalarini faoliyatiga ta'siri	270
Sadriddinov Baxtiyor Shamshiddin o'g'li	
Turizm platformalarining raqobatbardoshligini oshirishda zamonaviy kontent va raqamli marketing strategiyalarining integratsiyalashgan yondashuvi.....	277
Dadamirzayev Sarvarbek Ulug'bek o'g'li	
Bank xizmatlarida innovatsion texnologiyalarni kengaytirish yo'nalishlari.....	283
Almosova Shohista Jobirovna	
Модели организации казначейства в ведущих стран мира.....	288
Сагдиев Равшан Сайфуллаевич	
Paxta-to'qimachilik klasterlari faoliyatini nazariy jihatlarini va rivojlantirish yo'llari.....	302
B.Sh.Shadmanov	
Qurilish sanoatini rivojlantirishda tabiiy resurslardan kompleks foydalanishning ahamiyati.....	307
Yuldasheva Mexrunisa Kasimjan qizi	
Yangi O'zbekistonning "Yashil" iqtisodiyoti: qiyosiy tahlilning asosiy tendentsiyalari	313
Ro'ziyeva Dilfuza Toshemirovna	
Oliy ta'limda raqamli texnologiyalarning muammolari va uni bartaraf etish yo'nalishlari.....	318
Abduraxmanova Malika Abdujaparovna	
Namangan viloyatining Farg'ona vodiysi qo'shni hududlari bilan iqtisodiy hamkorligining hozirgi holati va rivojlantiruvchi omillari	323
Sattarov R.A.	
Desentralizatsiyalangan ma'lumot almashish protokollari: IPFS, Filecoin va Arweave tahlili	328
Raimov Ulug'bek Yorqinbek o'g'li	
Transport xizmatlari ko'rsatish biznes-jarayonlarini raqamli transformasiya talablari asosida takomillashtirish.....	333
Komilov Asror Akmalovich	
Empowering the Future: Assessing the Role of Automation, Internet of Things (IoT), and Demand Management in Enhancing Energy Efficiency of Smart Grids.....	338
Khakimjanova Surayyo Khabibullayevna	
Ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanish tajribalari (xalqaro va mahalliy misollar)	345
Madaminov Shoxruxbek Ma'rufjon o'g'li	
Zamonaviy sharoitlarda uy-joy fondini boshqarishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish	352
Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Karimova Aziza A'zamiddin qizi	
Mijozlar tajribasini yaxshilashda raqamli integratsiya strategiyalari: "O'zbektelekom" AK tajribasi.....	358
Islamov Javlon Rasulovich	
Tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish mexanizmlari.....	361
Rustamov Sunnatillo Rustamovich	
Yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanish omili sifatida: Yevropa tajribasi.....	368
Turobjanov Murodjon Maxammadjanovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka erishishda kichik biznes va mahalla hamkorligi modellarini takomillashtirish	373
Murotov Nodir Xujamqulovich	
Xalqaro moliya institutlarining O'zbekiston bank sektori va iqtisodiyotiga ta'siri: YETTB faoliyati misolida tahlil.....	378
Alimov Azizbek Alievich	
Bankrotlik xavfini tahlil qilish modellari.....	386
Nasiriddinov Bahouddin Nuriddinovich	

Xizmat ko'rsatish korxonalarida sifat va samaradorlikni oshirishni takomillashtirish yo'llari.....	393
Burxonova Nargiza Mirshohid qizi	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash jarayonida bank tizimi islohotlari va ularni boshqarish strategiyalari.....	400
Hamroyev Xurshid Jalilovich	
“Temir yo'l transportida MHXSni joriy etishning ahamiyati va milliy standartlar bilan taqqoslama tahlili”	405
Babaxalov Norbo'ta Eshnazarovich	
Banking and financial services in the process of economic development digitalization and its advantages and security of the process	409
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, Baxanurov Oqil Odil og'li	
Kichik biznesda moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi asosiy muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	416
Abduvosit Omonboyev	
“Futurologiya va mintaqaviy iqtisodiy transformatsiya: Markaziy Osiyoda O'zbekistonning strategik senariylari”	421
Siddiqov Abdusalom Abdumalikovich	
Kichik biznes subyektlarini bank kreditlari orqali qo'llab-quvvatlashning rivojlangan xorijiy davlatlar tajribalari.....	425
Irgasheva Nigora Akbarovna	
Туристская мобильность стран персидского залива как устойчивый и перспективный источник въездного туризма в Узбекистан	434
Додиев Феруз, Голышева Елена Вячеславовна	
Turistik erkin iqtisodiy zonalarda investitsiya loyihalarini amalga oshirish: Imkoniyatlar, muammolar va istiqbollar	443
Xoliqov Dostonbek Rustam o'g'li	
Oliy ta'limda davlat-xususiy sheriklik: moliyalashtirish modelini modernizatsiya qilish yo'nalishlari.....	449
Bozorov Alisher O'zimurotovich	
Xalqaro raqamli intergatsiya, raqamlashtirish sharoitida tijorat banklari faoliyati tahlili	455
Turapov Bahromjon Alisher o'g'li	
To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar – iqtisodiyot taraqqiyotining muhim omili.....	461
Mamatkulova Nodira Maxkamovna	
Davlat xaridlari ishtirokchilarining elektron-skoring tizimi.....	465
Mamasoliyev Abrorbek Abdug'ani o'g'li	
Qishloq xo'jalik korxonalarida melioratsiya xarajatlari xisobining muammolari va yechimlari.....	469
Baxriev Muxiddin Sheralievich	
O'zbek banklarining xarajatlar samaradorligini stoxastik chegara modelida baholash.....	481
Xannayev Sherzod	
Практические подходы к выявлению и оценке налоговых рисков на основе сегментации деятельности налогоплательщиков.....	490
Голубова Ольга Сергеевна, Элбаева Мукаддас Рашидовна	
Iqtisodiyot tarmoqlarida investitsiyalardan samarali foydalanishni tashkil etish chora-tadbirlari va investitsiyalarni jalb qilish istiqbollari.....	496
No'monjonova Muazzam Maxbubjon qizi	
Empowering the future: The impact of automation, iot, and demand management on energy efficiency in smart grids.....	501
Khakimjanova Surayyo Khabibullayevna	
Institutsional o'zgarishlar sharoitida aholi daromadlari tarkibining oshishi va daromadlar tengsizligini kamaytirishning istiqbolli yo'nalishlari.....	508
Ergasheva Nafisa Baxridinovna	
Международные индексы, определяющие цифровое развитие страны	513
Тальятова Диёра Боходир кизи	

Sog'liqni saqlash sohasida davlat-xususiy sheriklik instituti orqali investitsiya loiyhalarini moliyalashtirishda moliyaviy-iqtisodiy samaradorligini baholash metodologiyasi	517
Karabayev Sanjar Abdusamatovich	
Управление качеством в технологических стартапах: Баланс между скоростью и надежностью	527
Хамидуллина Гульнора Рафкатовна, Раджабов Темур Рустамович, Носиров Илхом Аббосович	
Namangan viloyatida iqtisodiy integratsiyani jarayonida eksport va import operatsiyalarining tahlili	535
Adashev Azimjon O'rinboevich	
Korxonalarda kadrlar tayyorlash ijrosidagi mavjud muammolar va kadrlar siyosatining takomillashtirib borish xususiyatlari	541
Mamatqulov Rustam Muxammadkarimovich	
Yashirin iqtisodiyot tushunchasi, turlari va shakllanish omillari hamda uning iqtisodiyotga ta'siri.....	546
Malikov Abdulaziz Toxirjon o'g'li, S.A. Zakirova	
The purpose of assessing a person's entrepreneurial capacity is to classify their quality characteristics	562
Mansur Matkarimov, Qaxramon Madraximov, Sherjon Sherjonov, Jahongirbek Nurjonov	
Challenges in enhancing the efficient use of economic resources in agriculture within an innovative economy framework.....	568
Nodira Abdullayevna Eshquvattova	
Оценка эффективности существующих методов стратегического управления проектами	573
Мансурова Севара Мансуровна	
Создаются благоприятные условия для индивидуальных предпринимателей и самозанятых лиц	577
Батыров Фархад Бакитович	
Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini oshirish metodologiyasini takomillashtirish yo'llari.....	593
Haqberdiyev Bekzod O'ktamovich	
Toshkent viloyatida metal bozorining rivojlanishi va unda kichik biznesning o'rni	600
Musayeva Shoira Azimovna	
Mechanisms for ensuring employment in the services sector through the development of small business and private entrepreneurship.....	606
Turabekov Sokhibjon Sherboy ugli, Abdukhalikov Ulugbek Abdukhalikovich	
Tijorat banklarini raqamlatirish sharoitida inson resurslarini boshqarishning innovatsion yondashuvlari (BRB misolida)	611
Azimov Asrorjon Muzaffarjonovich	
The importance and current state of accounting and auditing of liabilities in enterprises	616
Khaliqnazarova Gulnaz Jalgasbay qizi	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xotin-qizlarning barqaror bandlik darajasining ekonometrik tahlili.....	622
Xoliyorova Shoxista Qahramon qizi	
Moliyaviy bozor ishtirokchilari faoliyatini samarali boshqarishda innovatsion moliyaviy vosita va metodlarning qo'llanilishi.....	627
Hotamqulova Madina Sanjar qizi	
Oliy ta'limga investitsiya kiritishning asosiy shakl va mexanizmlari	631
Almardanov Ulug'bek Qudrat o'g'li	
"Yashil" iqtisodiyotning metodologik asoslari.....	635
Babakulov Bahromqul Mamatkulovich, Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, Boymurodov Jonon Komiljonovich	
O'zbekiston sharoitida davlat xaridlarini yanada rivojlantirish istiqbollari	641
Turganbaev Nursulton Bayram uli	

Tijorat banklarida jismoniy shaxslarga ko'rsatiladigan xizmatlar raqamli transformatsiyaning joriy holati tahlili	645
Qurbonov Alisher Samadovich	
Инновационные формы сотрудничества образования и индустрии для формирования компетенций в сфере устойчивого туризма: Опыт и перспективы Узбекистана.....	653
Бухарова Нигора Газиевна	
Muzey sohasida tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar nazariyasi va ularni madaniy meros va muzeyshunoslik sohasiga tatbiq etish	657
Asadova Nigora Mehridin qizi	
Internet banking adoption in Uzbekistan	661
Karimov Erkin Yusubovich	
Elektron tijorat O'zbekiston va Xitoy raqamli iqtisodiyotini rivojlantirish drayveri sifatida	665
Samedinov Timur Selyametovich	
Yuridik shaxslar birlashuvi orqali amalga oshiriladigan xufyona soliqlardan qochish sxemalarini moliyaviy instrumentlar bilan bartaraf etish yo'llari	671
To'rayev Dilshod Xasanovich	
O'zbekiston shahar ekoturizmida raqamli egizak texnologiyalarining iqtisodiy potentsiali	683
Esonboyev Baxodir Bakir o'g'li	
Yengil sanoatni rivojlantirishning mintaqaviy xususiyatlari	687
Fuzaylov Sarvar Abdusamatovich	
Tijorat banklarining depozit siyosatiga ta'sir qiluvchi omillar	693
Komilova Mukammal Shavkatovna	
Tadbirkorlik subyektlari faoliyatini mikromoliyalashtirish bilan bog'liq muammolar	697
Tojiyev Javlonbek Rustamovich	
Ishbilarmonlik muhitini baholashning metodologiyalari tahlili	704
Nabieva Nilufar Nabi qizi	

ISHBILARMONLIK MUHITINI BAHOLASHNING METODOLOGIYALARI TAHLILI

UO'K: 330.45

Nabieva Nilufar Nabi qizi

TDIU mustaqil izlanuvchisi

(ORCID: 0000-0002-2833-3689)

E-mail: n.nabieva@tsue.uz

Annotatsiya: Mazkur maqolada ishbilarmonlik muhitini baholashning zamonaviy metodologiyalari va yondashuvlari keng qamrovda tahlil qilingan. Dunyo miqyosida keng qo'llanilayotgan "Global Competitiveness Index", "Business Ready" va "Economic Freedom Index" kabi xalqaro reyting va indekslar, shuningdek, milliy kuzatuvlar va statistik ma'lumotlar asosida ishbilarmonlik muhitining holatini baholash imkoniyatlari o'rganilgan. Indeksni solishtirma tahlil qilish natijasida ma'lum bo'ldiki, ishbilarmonlik muhitini tavsiflovchi hamda biznes uchun zarur bo'lgan sharoitlarni baholashni to'liq qamrab oluvchi indeks bo'lib "Business Ready" metodologiyasi hisoblanadi.

Kalit so'zlar: ishbilarmonlik muhiti, institutsional islohotlar, xalqaro reytinglar, raqobatbarqoshlik, davlat aralashuvi, institutsional muhit.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of modern methodologies and approaches to assessing the business environment. The possibilities of assessing the state of the business environment based on such international ratings and indices as the "Global Competitiveness Index", "Business Ready" and "Economic Freedom Index", which are widely used worldwide, as well as national observations and statistical data, are studied. As a result of a comparative analysis of the indices, it became clear that the "Business Ready" methodology is the index that characterizes the business environment and fully covers the assessment of the conditions necessary for business.

Key words: business environment, institutional reforms, international ratings, competitiveness, state intervention, institutional environment.

Аннотация: В статье представлен комплексный анализ современных методологий и подходов к оценке деловой среды. Исследованы возможности оценки состояния деловой среды на основе таких международных рейтингов и индексов, как «Индекс глобальной конкурентоспособности», «Индекс готовности к бизнесу» и «Индекс экономической свободы», широко используемых во всем мире, а также национальных наблюдений и статистических данных. В результате сравнительного анализа индексов выявлено, что методология «Индекса готовности к бизнесу» является индексом, характеризующим деловую среду и в полной мере охватывающим оценку условий, необходимых для ведения бизнеса.

Ключевые слова: деловая среда, институциональные реформы, международные рейтинги, конкурентоспособность, государственное вмешательство, институциональная среда.

KIRISH

Xalqaro amaliyotda ishbilarmonlik muhitini baholashda ko'plab zamonaviy ilmiy yondashuvlarga asoslangan indekslar va metodologiyalar mavjud. Dunyo tajribasida ham, milliy doiralarda ham ushbu sohada indikator va mezonlar tizimi kun sayin takomillashib bormoqda. Bunda nafaqat klassik usullar, balki xalqaro reytinglar, indekslar va ekspert baholari ham keng qo'llaniladi. Ishbilarmonlik muhitining ob'ektiv va puxta baholanishi esa, iqtisodiy islohotlarning samaradorligini aniqlash, siyosiy va institutsional qarorlarni asoslash uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda, xalqaro iqtisodiy tashkilotlar tomonidan ishbilarmonlik muhitini baholashda "Business Ready", "Global Competitiveness Index" va "Economic Freedom Index" va boshqa shu kabi metodologiyalar, shuningdek, milliy statistika tizimida shakllantirilayotgan maxsus kuzatuvlar mamlakatlar kesimida ishbilarmonlik muhitining rivojlanish tendensiyalarini taqqoslash va chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Ammo har bir metodologiyaning o'ziga xos yondashuvlari, afzalliklari va cheklovlari mavjud bo'lib, ularni qiyosiy tahlil qilish ilmiy izlanishlarning dolzarb yo'nalishlaridan biri sanaladi. Shu nuqtai nazardan, ishbilarmonlik muhitini baholash metodologiyalarining ilmiy tahlili nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliy siyosat yuritishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Bugungi kunga qadar ko'plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan chuqur ilmiy izlanishlar hamda amaliy tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, institutsional iqtisodiyot nazariyasi vakili Duglass Nort (1990) ning ta'kidlashicha, samarali institutlar iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi asosiy omil bo'lib hisoblanadi, ular iqtisodiy agentlar qarorlarida noaniqliklarni kamaytiradi [1]. F.Chernilam (2021) ning ta'kidlashicha, biznes qarorlari va strategiyalar, biznes muhiti ta'sirida shakllanadi. Bu muhit iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, ijtimoiy, demografik, texnologik va tabiiy omillardan iborat bo'lib, ular biznes uchun imkoniyatlar va tahdidlar yaratadi [2]. Danish Junaid, Zheng He, va Farman Afzal (2022) larning ta'kidlashlaricha, zaif davlat institutlari tadbirkorlik faoliyatini rivojlanishining barcha bosqichlarini, jumladan, kichik va yangi tadbirkorlik subyektlari faoliyatini qiyinlashtiradi [3]. Nguyen, B. (2022) ning tadqiqotiga ko'ra firmalar faoliyatini salbiylashtiruvchi eng asosiy omil mahalliy institutlarning tadbirkorlik sub'ektlari bilan zaif muloqoti hisoblanadi. Firmalar va davlat institutlari orasidagi doimiy muloqot, tadbirkorlik faoliyatidagi institutsional muammolarni kamaytirishga olib kelsa, bank rasmiylari bilan ikki tomonlama doimiy muloqot firmalarning investitsion faoliyatini rag'batlantiradi [4]. Belas, J. va boshqalar (2019) ning ta'kidlashicha biznes muhitiga ta'sir etuvchi eng asosiy omillar iqtisodiy omillardir. Bundan tashqari, iqtisodiy bo'lmagan, xususan, siyosiy, institutsional va ijtimoiy omillar, ya'ni hukumatning ochiqlik siyosati, qununchilik muhitini yaxshilash, davlat byurokratiyasini imkon qadar minimallashtirish kabi omillar ham sog'lom biznes muhitini taminlash uchun asos bo'lib xizmat qiladi [5]. Drozdova, N. Ye. (2018) fikricha, kichik biznesda tadbirkorlik muhitini yaxshilash uchun bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. Jumladan, soliqqa tortish tizimini takomillashtirish, qonunchilik bazasini yangilash, biznes faoliyatini noqonuniy aralashuvlardan himoya qilish, boshqaruvdagi to'siqlarni bartaraf etish, savdo faoliyati uchun qulay shart-sharoitlar yaratish va yirik biznes subyektlari bilan hamkorlik aloqalarini rivojlantirish maqsadga muvofiqdir [6]. Bundan tashqari, Kindsfateriené K. va Lukaševičius K. (2008) lar ham shunga o'xshash xulosalarga kelishgan. Xususan, soliq tizimini tartibga solish, biznes muhitini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra iqtisodiyotda foyda solig'i stavkalarining kamayishi iqtisodiyotning rivojlanishini kafolatlaydi [7]. Gabriel, S. A., va Rosenthal, S. S. (2004) lar biznes muhitini tahlil etishda uning demografik va aholining mintaqaviy joylashuvi jihatdan tahlil etishga harakat qilganlar. Tadqiqot natijalari ko'plab nafaqaxo'rlar istiqomat qiladigan shaharlar firmalarning biznes faoliyatini yuritishlari uchun unchalik jozibador muhit emas, biroq, uy xo'jaliklari uchun esa aksincha ekanligini ko'rsatgan [8]. T.A.Zabanova (2009) esa o'zining izlanishlarida "biznes muhiti" va "tadbirkorlik muhiti" kategoriyalarini nazariy va amaliy nuqtai nazardan farqlaydi. Muallifga ko'ra biznes muhitni iqtisodiy, huquqiy, ijtimoiy, texnologik va boshqa tashqi omillar majmuasi sifatida talqin qiladi, tadbirkorlik muhitining esa ancha tor kategoriya bo'lishi bilan birga, chuqur institutsional va infratuzilmaviy xususiyatlarini o'z ichiga oladi [9].

Bu boradan mahalliy tadqiqotchilar ham keng ko'lamli tadqiqotlar olib borishgan. Aripov O.A. (2018; 2019; 2020) tadqiqotlarida O'zbekistonda ishbilarmonlik muhitini yaxshilash bo'yicha amalga oshirilgan institutsional va huquqiy islohotlar, ayniqsa "Doing Business" xalqaro reytingi mezonlari asosida, hamda MDH mamlakatlarning Jahon banki "Doing Business" guruhi reytingida egallagan pozitsiyasi tahlil qilingan. Shuningdek, ishbilarmonlik muhitini yaxshilashning taraqqiy etgan mamlakatlar tajribalari ham qadqiq etilgan. Muallif, O'zbekiston "Doing Business" reytingida bir necha yil ichida sezilarli o'sishga erishgan bo'lishiga qaramasdan, ba'zi yo'nalishlarda, xususan soliq tizimi va xalqaro savdo sohasida, hal etilishi lozim bo'lgan tizimli muammolar saqlanib qolayotganini ta'kidlagan hamda uni bertaraf etish va muhitni yaxshilash yuzasidan ilmiy asoslangan taklif va tavsiya ishlab chiqqan [10;11;12]. Shuningdek, G'afurov U.V. (2021) ham O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini shakllantirishning ahamiyati yoritiladi. Muallif davlat tomonidan amalga oshirilgan institutsional islohotlar, biznes uchun yaratilayotgan soddalashtirilgan tartib-taomillar va "Doing Business" reytingidagi ijobiy o'zgarishlarni tahlil qilingan. Shuningdek, kichik biznes sohasida duch kelinayotgan asosiy muammolar va ularni hal etish bo'yicha amaliy takliflar berilgan [13]. Kurpayanidi K.I. va Ashurov M.S. (2018; 2019) lar ham O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ustuvor rivojlanishida institutsional infratuzilmani shakllantirish va takomillashtirishning ahamiyati asoslangan. Mualliflar O'zbekiston iqtisodiy muhitida erishilgan yutuqlarni hamda mavjud muammolarni chuqur tahlil qilgan. tadqiqotga ko'ra O'zbekistonda ishbilarmonlik muhitida bir nechta muammolar mavjud: mahsulot va xizmatlar assortimenti tor, resurslardan foydalanish imkoniyati cheklangan, moliya bozorida raqobat yetarli emas, tashqi iqtisodiy aloqalar ortiqcha tartibga solingan hamda biznesni tugatish jarayoni murakkab [14;15]. Shuningdek, T. Ahmedov va boshqalar (2023) O'zbekistonda tadbirkorlar uchun yaratilgan mavjud biznes muhitini baholash bo'yicha tadqiqotlar olib borishgan. Ishbilarmonlik uhitini baholash, so'rovnoma asosida olingan natijalarga ko'ra amalga oshirilgan. So'rovnoma natijasida mavjud muammolar aniqlangan va ular tartibga solish uchun bir necha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan [16]. Investitsion muhit va ishbilarmonlikni rivojlantirish masalalari yuzasidan iqtisodchi Sh.E. Mustafakulov (2024) tomonidan ham ushbu sohada keng ko'lami ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Muallif asosan investitsion muhit jozibadorligini baholash, investitsion faollik, ishbilarmonlik muhiti va "doing business" kabi yo'nalishlar ilmiy tadqiqotlar olib borgan [17;18].

O'rganilgan tadqiqotlardan ma'lum bo'ldiki, ishbilarmonlik muhitini baholash bo'yicha ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar nazariy hamda amaliy yondashuvlarni shakllantirib kelmoqdalar. Biroq, O'zbekistonda ishbilarmonlik muhitini baholashga doir metodologik tadqiqotlar ko'lami cheklangan. Demak, mazkur mavzu bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borish iqtisodiy siyosatni takomillashtirish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashda dolzarb ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda qiyosiy tahlil, ilmiy-abstraktlashtirish va umumlashtirish usullaridan keng foydalanildi. Xalqaro miqyosda qo'llaniladigan metodologiyalar o'zaro solishtirilib, ularning afzallik va kamchiliklari aniqlash uchun induktiv va deduktiv yondashuvlar qo'llandi.

TAHLIL VA NATIJALA

Ishbilarmonlik muhitini baholash metodologiyalari orasida 2023-yildan boshlab Jahon banki guruhi tomonidan amaliyotga joriy etilgan va hozirda eng ilg'or va keng qamrovli xalqaro baholash vositasi sifatida e'tirof etilayotgan "Business Ready" metodologiyasi alohida ajralib turadi. Metodologiyaning umumiy ko'rinishi quyidagicha ko'rinishga ega bo'ladi (1-jadval).

1-jadval. "Business ready" metodologiyasi ko'rsatkichlari [20].

I ustun. – Biznesni ochishda tartibga soluvchi normalar sifati (37 ta indikator)	
1.1	Ma'lumot va protseduralar standartlari (18 ta indikator)
1.1.1	Kompaniya ma'lumotlarini topshirish talablari (7 ta indikator)
1.1.2	Haqiqiy egalar haqidagi ma'lumotlarni topshirish talablari (6 ta indikator)
1.1.3	Soddalashtirilgan ro'yxatdan o'tish imkoniyatlari (3 ta indikator)
1.1.4	Faoliyat va ekologik litsenziyalarni olish uchun xavfga asoslangan baholash (2 ta indikator)
1.2	Biznesni ro'yxatdan o'tkazishdagi cheklovlar (19 ta indikator)
1.2.1	Mahalliy firmalar uchun (9 ta indikator)
1.2.2	Chet el firmalari uchun (10 ta indikator)
II ustun. – Biznesni ochishdagi raqamli davlat xizmatlari va axborotning shaffofligi (24 ta indikator)	
2.1	Raqamli xizmatlar (11 ta indikator)
2.1.1	Biznesni boshlash jarayoni (6 ta indikator)
2.1.2	Kompaniya va haqiqiy egalar haqidagi ma'lumotlarni saqlash (3 ta indikator)
2.1.3	Shaxsni identifikatsiya qilish (2 ta indikator)
2.2	Xizmatlararo integratsiya (4 ta indikator)
2.2.1	Kompaniya ma'lumotlarini almashish (2 ta indikator)
2.2.2	Yagona biznes identifikatsiyasi (2 ta indikator)
2.3	Onlayn axborot ochiqligi (9 ta indikator)
2.3.1	Biznes boshlash jarayoni (gender va ekologiya bo'yicha) (5 ta indikator)
2.3.2	Kompaniya haqidagi umumiy ma'lumotlarning mavjudligi (2 ta indikator)
2.3.3	Yangi ro'yxatdan o'tgan firmalar bo'yicha umumiy va gender statistikasi (2 ta indikator)
III ustun. – Biznesni ochishning amaliy samaradorligi (4 ta indikator)	
3.1	Mahalliy firmalar (2 ta indikator)
3.1.1	Yangi mahalliy firmalarni ro'yxatdan o'tkazish uchun umumiy vaqt (1 ta indikator)
3.1.2	Yangi mahalliy firmalarni ro'yxatdan o'tkazish uchun umumiy xarajat (1 ta indikator)
3.2	Chet el firmalari (2 ta indikator)
3.2.1	Yangi chet el firmalarni ro'yxatdan o'tkazish uchun umumiy vaqt (1 ta indikator)
3.2.2	Yangi chet el firmalarni ro'yxatdan o'tkazish uchun umumiy xarajat (1 ta indikator)

Ushbu metodologiya dastlab 2024-yilda 50 ta mamlakatni o'z ichiga olgan birinchi to'plamini e'lon qildi. Tashqi ko'rinishdan mazkur metodologiya "Business Ready" ning indikatorlari kabi tuzilgan bo'lib, u 10 ta yo'nalishni o'z ichiga oladi [19]. U asosan uchta ustundan iborat bo'lib, har bir ustun o'z ichida o'xshash xususiyatlarga ega bo'lgan kategoriyalarga ajratiladi, bu kategoriyalar esa yana bir necha subkategoriyalarga bo'linadi. Har bir subkategoriya turli indikatorlardan iborat bo'lib, indikatorlarning ayrimlari bir nechta komponentlardan tashkil topgan bo'lib, jami 65 ta indikatorlar tizimidan tashkil topgan. Har bir indikator uchun belgilangan ballar yig'ilib, avval subkategoriya, keyin esa kategoriya va yakunda butun yo'nalish bo'yicha umumiy natijani shakllantiradi.

Jadval ma'lumotlaridan ko'rish mumkinki, "Business Ready" metodologiyasi ishbilarmonlik muhitini kompleks baholash uchun ishlab chiqilgan bo'lib, uning tarkibiy tuzilmasi o'ziga xos xususiyatlarga ega. Birinchidan, mazkur metodologiyaning asosiy jihatlaridan biri uning tizimli, keng qamrovli va murakkab ko'rsatkichlardan tashkil topganligidir. Indeksning tarkibida biznesni ro'yxatdan o'tkazish tartibining normativ-huquqiy asoslari sifatini o'lchovchi ko'rsatkichlardan tashqari, bu jarayonlarning raqamlashtirilish darajasi, davlat xizmatlari shaffofligi va ulardan foydalanish imkoniyatlari ham hisobga olingan. Shu bilan birga, amaliy samaradorlik ko'rsatkichlari – ro'yxatdan o'tish uchun talab etiladigan vaqt va xarajatlar ham alohida e'tiborga olinadi. Ikkinchidan, metodologiyaning muhim jihati uning indikatorlarni baholashda raqamli texnologiyalar va axborot shaffofligiga alohida urg'u berishidir. Mazkur metodologiya davlat boshqaruvidagi raqamli transformatsiya va davlat xizmatlarini avtomatlashtirish darajasini hisobga olgan holda, biznes uchun qulay va byurokreatiyadan xoli bo'lgan muhit shakllanishiga qay darajada erishilganligini aniq ko'rsatib beradi. Uchinchidan, mazkur metodologiya orqali olingan natijalar indikatorlardan boshlab umumlashtirilgan ko'rsatkichlargacha (ustunlar darajasigacha) aggregatsiya qilinadi. Har bir ko'rsatkich o'zining kategoriyasi va quyi kategoriyalariga ajratilib, baholash natijalari yig'iladi. Bu esa biznes muhiti bo'yicha muammoli joylarni aniq va tezkor aniqlashga imkon yaratadi hamda davlatlar uchun samarali siyosiy va iqtisodiy qarorlar qabul qilishda muhim axborot manbai sifatida xizmat qiladi.

Endilikda, mazkur metodologiya bo'yicha baholashning asosiy shartlari, mezonlari va ko'rsatkichlarini batafsil ko'rib chiqamiz hamda ularning har biriga ilmiy-metodik jihatdan alohida to'xtalib o'tamiz (2-jadval).

2-jadval. "Business ready" metodologiyasi bo'yicha agregat ballarni hisoblash [20].

Ustun	Pillalar nomi	Indikator-lar soni	Ballar			Qayta hisoblangan ball (0–100)	Vazn
			Firma moslashuvch-anligi uchun ball	Ijtimoiy manfaat-lar uchun ball	Jami ball		
I	Biznesni boshlash normativlarining sifati	37	21	19	40	100	0,33
II	Biznesni boshlash uchun raqamli davlat xizmatlari va axborot shaffofligi	24	24	24	48	100	0,33
III	Biznesni boshlashning operatsion samaradorligi	4	100	N/A	100	100	0,33

Izoh: n/a = qo'llanilmaydi (firma yoki jamiyatga ta'siri noaniq yoki mavjud bo'lmagan holatlar).

Har bir ustun bo'yicha jami ball 0 dan 100 ball oralig'iga o'tkaziladi va so'ngra umumiy yo'nalish bo'yicha ballga qo'shiladi. Har bir ustun umumiy yo'nalish bo'yicha hisoblangan ballning uchdan bir qismiga teng ulushni tashkil qiladi. Birinchi ustun – 37 ta indikator orqali baholanadi va bunda firmaga 21 ball, jamiyatga esa 19 ball beriladi. Bu ballar yig'ilib, jami 40 ball hosil bo'ladi va 0–100 oraliqda masshtablanadi. Bu ustunning indeksdagi og'irligi 0,33 yoki 33 foizni tashkil etadi. Ikkinchi ustun – 24 ta indikator asosida baholanadi. Bu ustun bo'yicha ham firma va jamiyatga teng – 24 balldan, jami 48 ball to'planadi va bu natija ham 0 – 100 diapazoniga o'tkaziladi. Ustunning umumiy indeksdagi vazni ham 0,33 ni tashkil etadi. Uchinchi ustun 4 ta indikator asosida baholanadi. Firma uchun maksimal 100 ball ajratiladi, jamiyat uchun bu baholash tatbiq etilmaydi. Jami ball yana 0 –100 oraliqda ko'rsatiladi va ushbu ustunning ham og'irligi 0,33 ga teng bo'ladi.

Endilikda, ishbilarmonlik muhitini baholashda keng qo'llaniladigan navbatdagi usul, "Iqtisodiy erkinlik indeksi" metodologiyasini tahlil qilamiz. Mazkur indeks 1995-yilda "The Heritage Foundation" va "The Wall Street Journal" tomonidan joriy etilgan bo'lib, har bir mamlakatning iqtisodiy muhitini to'rtta asosiy yo'nalish – huquq ustuvorligi, davlat ishtiroki darajasi, tartibga solish samaradorligi va bozor ochiqqligi – bo'yicha kompleks tarzda baholaydi. Har bir yo'nalish uchta asosiy indikator orqali tahlil qilinadi va natijada jami 12 indikator to'rt asosiy blok doirasida birlashtirilgan. Metodologiya ko'plab miqdor va sifat ko'rsatkichlaridan tashkil topgan. Sifat ko'rsatkichlari odatda xalqaro tashkilotlar tomonidan e'lon qilinadigan reytinglar, ekspert so'rovnomalari yoki indeks ballari ishlatiladi. Bular odatda o'ziga xos ball shkalasida e'lon qilinadi. Har xil shkaladagi baholarni 0 dan 100 gacha bo'lgan yagona miqyosga moslashtirish uchun ular normallashtiriladi. Natija sifatida har bir indikator bo'yicha mamlakat 0 dan 100 gacha ball oladi (100 – eng yaxshi, 0 – eng yomon). Metodologiyaning umumiy ko'rinishi quyidagi jadvalda keltirilgan (3-jadval).

3-jadval. "Iqtisodiy erkinlik indeksi" metodologiyasini ko'rsatkichlari [21].

Bloklar	Indikatorlar	Sub-Indikatorlar
Huquq ustuvorligi (Rule of Law)	Mulk huquqi (Property Rights)	<ul style="list-style-type: none"> • Ekspopriatsiya (musodara qilish) xavfi; • Intellektual mulk huquqlariga rioya qilinishi; • Shartnomalar, mulk huquqlari va qonun ijrosini ta'minlash sifati.
	Sud mustaqilligi (Judicial Effectiveness)	<ul style="list-style-type: none"> • Sud hokimiyatining mustaqilligi; • Sud jarayonlarining sifati; • Davlat xizmatlari sifati va davlat xizmatchlari-ning mustaqilligi.
	Davlat idoralari pokligi (Government Integrity)	<ul style="list-style-type: none"> • Korruptsiya haqidagi qarashlar; • Poraxo'rlik xavfi; • Korruptsiyani nazorat qilish, jumladan, davlat boshqaruvining elitalar va xususiy manfaatlar tomonidan "egallab olinishini" cheklash.
Davlat ishtiroki darajasi (Government Size)	Soliq yuki (Tax Burden)	<ul style="list-style-type: none"> • Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining eng yuqori stavkasi; • Korporativ daromad solig'ining eng yuqori stavkasi; • Soliq yukining YAIM dagi ulushi.
	Hukumat xarajatlari (Government Spending)	<ul style="list-style-type: none"> • Hukumat xarajatlari komponenti davlat xarajatlarining yukini, jumladan davlat iste'moli va imtiyozli dasturlar bo'yicha transfert to'lovlarini aks ettiradi.
	Fiskal barqarorlik (Fiscal Health)	<ul style="list-style-type: none"> • So'nggi uch yil uchun budget taqchilligining YAIMga nisbatan o'rtacha ulushi (bahoning 80 foizi); • Davlat qarzining YAIMga nisbatan ulushi (bahoning 20 foizi).

Tartibga solish samaradorligi (Regulatory Efficiency)	Biznes erkinligi (Business Freedom)	<ul style="list-style-type: none"> Elektr energiyasiga ulanish imkoniyati; Biznes muhiti xavfi; Tartibga solish sifat darajasi; Ayollarning iqtisodiy faolligi va ishtirokini ta'minlash.
	Mehnat bozori erkinligi (Labor Freedom)	<ul style="list-style-type: none"> Eng kam ish haqi; Birgalikda tashkil etish huquqlari (kasaba uyushmalariga a'zo bo'lish huquqi); To'lanadigan yillik mehnat ta'tili; Ishdan bo'shatish uchun oldindan ogohlantirish muddati; Ishdan bo'shatish nafaqasi (kompensatsiya); Mehnat unumdorligi; Mehnat bozorida ishtirok etish darajasi Qo'shimcha ish vaqtiga cheklolar; Qonuniy ravishda ishdan bo'shatish mumkinligi.
	Pul-kredit siyosati erkinligi (Monetary Freedom)	<ul style="list-style-type: none"> So'nggi uch yil uchun inflyatsiyaning o'rtacha og'irliklangan darajasi; Hukumat tomonidan narxlarni to'g'ridan-to'g'ri boshqarish yoki subsidiyalar orqali manipulyatsiya qilish darajasi bo'yicha sifat jihatdan baho.
Bozor ochiqqligi (Market Openness)	Savdo erkinligi (Trade Freedom)	<ul style="list-style-type: none"> Savdo hajmiga tortilgan o'rtacha tarif stavkasi; Notarif to'siqlarning (NTB) sifat jihatdan baholanishi.
	Investitsion erkinlik (Investment Freedom)	<ul style="list-style-type: none"> Investitsiyalarga qo'yiladigan turli xil tartibga soluvchi cheklolarni baholaydi: Xorijiy investitsiyalarga milliy munosabat; Xorijiy investitsiya kodeksi; Yerga egalik cheklolari; Tarmoqlarga investitsiya cheklolari; Adolatsiz musodara (ekspropriatsiya); Valyuta ayirboshlashga cheklolar; Kapital harakati cheklolari.
	Moliyaviy erkinlik (Financial Freedom)	<ul style="list-style-type: none"> Moliyaviy xizmatlar sohasidagi davlat tartibga solish darajasi; Banklar va boshqa moliya institutlarida davlatning bevosita va bilvosita ishtirok etish darajasi; Kredit ajratishda davlat aralashuvi yoki ta'siri; Moliyaviy va kapital bozorlarining rivojlanganlik darajasi; Tashqi (xorijiy) raqobat uchun ochiqlik.

Bu mezonlarga asosan, mamlakatlarning iqtisodiy erkinlik darajasi 0 dan 100 gacha ball bilan baholanadi [21]:

100 – Davlat aralashuvi yo'q. Davlat faqat shartnomaviy majburiyatlarni bajarilishini va firibgarlikning oldini olishni nazorat qiladi.

90 – Davlat aralashuvi minimal darajada. Moliyaviy institutlarni tartibga solish cheklangan, lekin ba'zan kapital yoki rezerv talablariga ham taalluqlidir.

80 – Nominal davlat ishtiroki. Davlatga tegishli moliyaviy institutlar sektor aktivlarining kichik qismini tashkil etadi. Moliyaviy xizmatlar deyarli cheklanmagan.

70 – Cheklangan davlat aralashuvi. Davlat kredit taqsimotiga ta'sir qiladi, biroq xususiy kreditlar amalda cheklanmaydi. Davlatga tegishli institutlar ulushi sezilarli, xorijiy moliyaviy institutlarga esa oz miqdorda cheklolar mavjud.

60 – O'rtacha davlat aralashuvi. Bank va moliyaviy sektorning tartibga solinishi biroz og'ir. Davlat sektordagi muhim aktivlarga ega va ba'zi moliyaviy xizmatlarga cheklolar mavjud.

50 – Ancha kuchli davlat aralashuvi. Davlat kredit resurslarini taqsimlashda sezilarli rol o'ynaydi. Xususiy kreditlar va moliyaviy xizmatlarda katta cheklolar mavjud.

40 – Kuchli davlat aralashuvi. Markaziy bank davlat ta'sirida, moliyaviy institutlar ustidan qat'iy nazorat mavjud, shartnomalarni himoya qilish va firibgarlikning oldini olish mexanizmlari zaif. Davlat katta ulushga ega.

30 – Keng qamrovli davlat aralashuvi. Kredit ajratilishi to'liq nazoratda, davlat ko'plab moliyaviy institutlarni egallaydi yoki boshqaradi. Banklarni tashkil etish va xorijiy institutlar uchun katta to'siqlar mavjud.

20 – Juda kuchli davlat aralashuvi. Markaziy bank mustaqil emas, moliyaviy institutlar ustidan repressiv nazorat, xorijiy moliyaviy institutlar deyarli cheklangan.

10 – Deyarli repressiv. Kredit ajratilishi to'liq davlat nazoratida, yangi bank ochish taqiqlangan, xorijiy moliyaviy institutlar taqiqlangan.

0 – To'liq repressiv. Xususiy moliyaviy institutlar umuman mavjud emas va barcha tartibga solish ularning faoliyatini butunlay to'sadi.

Shu bilan birga, Global raqobatbardoshlik indeksi (GRI) ham mamlakatning makroiqtisodiy muhitni tizimli va kompleks baholashda, eng ko'p foydalaniladigan metodologiyalardan biri sifatida e'tirof etiladi.

Jahon iqtisodiy forumi tomonidan ishlab chiqilgan ushbu indeks har yili dunyo mamlakatlarning raqobatbardoshlik darajasini kompleks tahlil qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. GCI metodologiyasi iqtisodiy va institutsional rivojlanishning eng dolzarb jihatlarini, jumladan, infratuzilma sifati, makroiqtisodiy barqarorlik, sog'liqni saqlash va ta'lim sifati, texnologik taraqqiyot darajasi, mehnat bozori samaradorligi, moliyaviy tizim rivoji, bozor hajmi, biznes muhiti dinamikasi va innovatsion salohiyat kabi sohalarni qamrab olgan 12 ta asosiy blokdan tashkil topgan. Mazkur bloklar doirasida mamlakatlar yuzga yaqin (98 ta) ichki indikatorlar asosida baholanadi. Indeksda mamlakatning iqtisodiy erkinlik darajasi, institutsional muhitining barqarorligi, innovatsion faollik ko'rsatkichlari, sog'liq va ta'lim sohasining sifati hamda biznes yuritishdagi soddalik va raqobatbardoshlik darajasi chuqur tahlil qilinadi. Baholash jarayonida ham statistik, ham ekspert baholari va sifat va miqdoriy ko'rsatkichlar orqali yig'iladi. Natijalar har bir mamlakat uchun 0 dan 100 gacha ballarda hisoblanadi, bunda yuqori natija mamlakatning raqobatbardoshligi yuqoriligini bildiradi. Biroq, tahlillarga ko'ra, tanqidlar tufayli metodologik o'zgarishlar kiritilgan. Xususan, yangi metodologiya avvalgi yillarga nisbatan diagnostik o'zgaruvchilar va ustunlar sonini qisqartirib, indeksning informativligi va ob'ektivligini oshirgan. Bundan tashqari, indikatorlarning vaznini optimallashtirish natijasida, ayrim subyektiv ko'rsatkichlarning ahamiyati pastligi aniqlanishi natijasida indikatorlar optimallashtirilgan [22]. Shuningdek, barcha bloklarning maksimal natijasi 8.3 foziga to'g'ri keladi. Natijada 12 ta blokning yig'ma indeksi 100 foizni tashkil etadi (1.7-jadval).

1.7-jadval. Global raqobatbardoshlik indeksi 4.0 metodologiyasi indikatorlari [23].

Blok	Ichki blok	Indikator	Sifat/ Miqdor	O'lchov birligi
1. Institutlar	Xavfsizlik	1.01 Uyushgan jinoyatchilikning biznesga ta'siri	Sifat	Ball
		1.02 Qotillik darajasi	Miqdor	100 ming aholiga
		1.03 Terroristik hodisalar	Sifat	Ball
		1.04 Politsiya xizmatlarining ishonchligi	Sifat	Ball
	Ijtimoiy kapital	1.05 Ijtimoiy kapital indeksi	Sifat	Ball
	Tekshiruv va muvozanat	1.06 Budget shaffofligi	Sifat	Ball
		1.07 Sud hokimiyatining mustaqilligi	Sifat	Ball
		1.08 Qonunlar muhokamasida jamoiyatning roli	Sifat	Ball
		1.09 Matbuot erkinligi	Sifat	Ball
	Davlat sektori faoliyati	1.10 Hukumat tartib-qoidalarining vazni	Sifat	Ball
		1.11 Nizolarni hal etishda huquqiy tizimning roli	Sifat	Ball
		1.12 Elektron ishtirokchilik	Sifat	Ball
		1.13 Hukumatning kelajakka yo'naltirilganligi	Sifat	Ball
	Shaffoflik	1.14 Korrupsiya holatlari	Sifat	Ball
	Mulkchilik huquqi	1.15 Mulk huquqi	Sifat	Ball
		1.16 Intellektual mulkni himoya qilish	Sifat	Ball
		1.17 Yer boshqaruvi sifati	Sifat	Ball
	Korporativ boshqaruv	1.18 Audit va buxgalteriya hisobi standartlarining mustahkamligi	Sifat	Ball
		1.19 Manfaatlar to'qnashuvini tartibga solish	Sifat	Ball
		1.20 Aksiyadorlarning korporativ boshqaruvi	Sifat	Ball

2. Infratuzilma	Transport infratuzilmasi	2.01 Yo'l tarmog'ining sifati	Sifat	Ball
		2.02 Yo'l infratuzilmasining sifati	Sifat	Ball
		2.03 Temir yo'l tarmog'ining zichligi	Sifat	Ball
		2.04 Poyezd xizmatlarining samaradorligi	Sifat	Ball
		2.05 Aeroportlar aloqadorligi	Sifat	Ball
		2.06 Havo transporti xizmatlarining samaradorligi	Sifat	Ball
		2.07 Chiziqli kemalar aloqadorligi	Sifat	Ball
		2.08 Dengiz porti xizmatlarining samaradorligi	Sifat	Ball
	Kommunal xizmatlar	2.09 Elektr energiyasidan foydalanish imkoniyati	Miqdor	%
		2.10 Elektr energiyasi sifati	Sifat	Ball
		2.11 Xavfli ichimlik suviga ta'sirlanish	Sifat	Ball
		2.12 Suv ta'minotining ishonchiligi	Sifat	Ball
3. AKTni qo'llash		3.01 Mobil-uyali telefon obunachilari	Miqdor	Abonent/100 aholi
		3.02 Mobil internet obunachilari	Miqdor	Abonent/100 aholi
		3.03 Statsionar internet obunachilari	Miqdor	Abonent/100 aholi
		3.04 Optik tolali internet obunachilari	Miqdor	Abonent/100 aholi
		3.05 Internet foydalanuvchilari	Miqdor	Abonent/100 aholi
4. Makroiqtisodiy barqarorlik		4.01 Inflyatsiya darajasi	Miqdor	%
		4.02 Davlat qarzi dinamikasi	Miqdor	Qarz/ YalM
5. Sog'liqni saqlash		5.01 Hayot davomiyligi	Miqdor	Yil
6. Ko'nikmalar (Skills)	A. Mavjud ishchi kuchi	6.01 O'rtacha ta'lim olish yillari	Miqdor	Yil
		6.02 Xodimlarni o'qitish darajasi	Sifat	Ball
		6.03 Kasb-hunar ta'limi sifati	Sifat	Ball
		6.04 Bitiruvchilarning malaka darajasi	Sifat	Ball
		6.05 Faol aholi orasida raqamli ko'nikmalar	Sifat	Ball
		6.06 Malakali xodimlarni topish imkoniyati	Miqdor	Yil
	B. Kelajakdagi ishchi kuchi	6.07 Kutilayotgan maktabda o'qish davomiyligi	Miqdor	Yil
		6.08 Ta'limda tanqidiy fikrlash	Miqdor	Yil
		6.09 Boshlang'ich ta'limda o'quvchi va o'qituvchi nisbati	Miqdor	O'quvchi/ o'qituvchi
7. Mahsulot bozori	A. Ichki bozor raqobati	7.01 Soliqlar va subsidiyalarning raqobatga ta'siri	Sifat	Ball
		7.02 Bozorda ustunlik darajasi	Sifat	Ball
		7.03 Xizmatlar sohasidagi raqobat	Sifat	Ball
	B. Savdo erkinligi	7.04 Notarif to'siqlarning keng tarqalganligi	Sifat	Ball
		7.05 Savdo bojlari	Miqdor	%
		7.06 Bojlarning murakkabligi	Sifat	Ball
		7.07 Chegaradan o'tish samaradorligi	Sifat	Ball
		7.08 Xizmatlar savdosining erkinligi	Miqdor	%

8. Mehnat bozori	A. Moslashuvchanlik	8.01 Ortiqcha xarajatlar	Miqdor	%
		8.02 Ishga qabul qilish va ishdan bo'shatish	Sifat	Ball
		8.03 Xodim va ish beruvchi o'rtasidagi hamkorlik	Sifat	Ball
		8.04 Ish haqi belgilashning moslashuvchanligi	Sifat	Ball
		8.05 Faol mehnat bozori siyosati	Sifat	Ball
		8.06 Xodimlarning huquqlari	Sifat	Ball
		8.07 Chet ellik ishchi kuchini yollash qulayligi	Sifat	Ball
		8.08 Ichki mehnat bozori harakatchanligi	Sifat	Ball
	B. Xizmat va rag'bat tizimi	8.09 Kasbiy boshqaruvga tayanish	Sifat	Ball
		8.10 Maosh va samaradorlik	Sifat	Ball
		8.11 Ayollarning mehnat bozorida ishtiroki	Miqdor	Yil(Yosh)
		8.12 Mehnatga soliq stavkasi	Miqdor	%
9. Moliyaviy tizim	Qamrov	9.01 Xususiy sektorga ichki kredit	Miqdor	% YAIM
		9.02 Kichik va o'rta korxonalarni moliyalashtirish	Sifat	Ball
		9.03 Tavakkalchilik kapitalining mavjudligi	Sifat	Ball
		9.04 Bozor kapitallashuvi	Sifat	Ball
		9.05 Sug'urta mukofotlari	Sifat	Ball
	Barqarorlik	9.06 Banklarning moliyaviy barqarorligi	Miqdor	% YAIM
		9.07 Muammoli kreditlar	Miqdor	%
		9.08 Kredit tafovuti	Miqdor	% YAIM
		9.09 Banklarning me'yoriy kapital koeffitsienti	Miqdor	%
10. Bozor hajmi		10.01 YaIM	Miqdor	Mln/\$
		10.02 Tashqi bozor	Miqdor	%/YAIM
11. Biznes dinamikasi	Ma'muriy talablar	11.01 Biznesni boshlash xarajatlari	Miqdor	%/Daromad
		11.02 Biznesni boshlash uchun zarur vaqt	Miqdor	Kun
		11.03 Bankrotlikdan keyin tiklanish darajasi	Miqdor	%
		11.04 Bankrotlik bo'yicha me'yoriy-huquqiy baza	Sifat	Ball
	Tadbirkorlik madaniyati	11.05 Tadbirkorlik xatarlariga munosabat	Sifat	Ball
		11.06 Vakolatlarni topshirishga tayyorlik	Sifat	Ball
		11.07 Innovatsion kompaniyalarning rivojlanishi	Sifat	Ball
		11.08 Inqilobiy g'oyalarni qabul qiluvchi kompaniyalar	Sifat	Ball
12. Innovatsiya salohiyati	A. O'zaro aloqa va xilma-xillik	12.01 Ishchi kuchining turli-tumanligi	Sifat	Ball
		12.02 Klasterlarning rivojlanish darajasi	Sifat	Ball
		12.03 Xalqaro hamkorlikdagi ixtirolar	Sifat	Ball
		12.04 Ko'p tomonlama hamkorlik	Sifat	Ball
	B. Ilmiy-tadqiqot va ishlanmalar	12.05 Ilmiy nashrlar	Miqdor	Dona
		12.06 Patent arizalari	Miqdor	1 mln aholiga
		12.07 ITTKIga sarflangan mablag'lar	Miqdor	%/YAIM
		12.08 Ilmiy-tadqiqot muassasalari nufuz indeksi	Sifat	Ball
	C. Tijoratlashtirish	12.09 Xaridorning talabchanligi	Miqdor	Dona
		12.10 Tovar belgisi uchun arizalar	Sifat	Ball

Jadvaldan ko'rish mumkinki, ushbu indeks o'zining ko'p qirrali tuzilishi orqali nafaqat an'anaviy makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni, balki institutsional, texnologik, ijtimoiy va innovatsion jihatlarni ham tizimli ravishda hisobga oladi.

Birinchiidan, indeks 12 ta asosiy blok va yuzdan ortiq ko'rsatkichlarni qamrab olgani sababli, iqtisodiyotning deyarli barcha muhim sohalarini qamrab oladi. Bu yondashuv, iqtisodiyotni rivojlantirishda faqatgina makro indikatorlarga emas, balki infratuzilma, sog'liqni saqlash, ta'lim sifati, biznes muhitining liberallasuvi, innovatsion salohiyat kabi zamonaviy omillarga ham alohida e'tibor qaratish imkonini beradi.

Ikkinchiidan, indeksda sifat va miqdoriy indikatorlar uyg'unlashgan. Ya'ni, statistik ma'lumotlar bilan bir qatorda, ekspertlar baholari va so'rov natijalari ham hisobga olinadi. Buning natijasida, iqtisodiy o'sish jarayonining faqat miqdoriy emas, balki sifat jihatlari, jumladan, sud tizimining mustaqilligi, korrupsiya darajasi, innovatsion salohiyat, ta'lim va sog'liqni saqlash sifati, davlat boshqaruvi samaradorligi kabi ko'plab no'anaviy, biroq muhim ko'rsatkichlar ham baholanadi.

Uchinchiidan, indikatorlar va bloklarning barchasi yagona standartlashtirilgan ball tizimi asosida normallashtiriladi. Bunda turli mamlakatlar va yillar bo'yicha ma'lumotlarning taqqoslanishi mumkin bo'ladi va indeks o'zining obyektivligini saqlab qoladi.

To'rtinchiidan, GRI 4.0 metodologiyasi global taqqoslashga yo'naltirilganligi sababli, dunyoning turli davlatlari va mintaqalari o'rtasida bevosita solishtirishlar qilish va iqtisodiy siyosatni samarali rejalashtirish uchun ilmiy asoslar yaratadi. Ayniqsa, so'nggi yillarda indeks tarkibida innovatsiya, raqamli infratuzilma, klasterlashuv, inson kapitali kabi zamonaviy indikatorlar sonining ko'paygani uning amaliy ahamiyatini yanada oshirdi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ishbilarmonlik muhitini baholash bo'yicha o'rganilgan metodologiyalardan bizga ma'lum bo'ldiki, har bir ilg'or xalqaro indeks o'ziga xos yondashuv va baholash mezonlariga ega. Xususan, "Business Ready" metodologiyasi real biznes-jarayonlarni, davlatning tartibga solish faoliyati va raqamli xizmatlarning qulayligini, shuningdek, normativ-huquqiy asos va tartibotlarni eng amaliy jihatdan baholash imkonini beradi. Bu yondashuv tadbirkorlik faoliyatidagi real muammolar va imkoniyatlarni aniqlashda yuqori darajada aniqlik va aktual natija taqdim etadi. "Global Competitiveness Index" metodologiyasi esa mamlakat iqtisodiyotining tizimli va institutsional rivojlanishini, innovatsion salohiyatini, infratuzilma va mehnat bozori samaradorligini keng ko'lamda o'rganish imkonini beradi. Ushbu indeks orqali nafaqat iqtisodiy barqarorlik va raqobatbardoshlik, balki taraqqiyotning turli omillari chuqur tahlil qilinadi. "Economic Freedom Index" metodologiyasi esa iqtisodiy erkinlik, mulk huquqlari himoyasi, soliq yukining og'irligi va tartibga solish samaradorligi kabi eng asosiy omillarni baholashda yuqori samaradorlikka ega. Bu yondashuv, ayniqsa, davlat ishtirokining darajasini va bozorlarga kirish imkoniyatlarini tezkor va qisqa muddatda tahlil qilish imkonini beradi.

Fikrimizcha, ishbilarmonlik muhitini baholashda eng samarali metodologiya bo'lib, aynan "Business Ready" hisoblanadi. Chunki ushbu metodologiya nafaqat real biznes-jarayonlarni, davlat boshqaruvi samaradorligini va raqamli infratuzilmaning ahamiyatini, balki zamonaviy iqtisodiy muhit talablarini ham eng to'liq va aktual tarzda aks ettira oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. North, D.C. (1990). Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge University Press, p. 3-5. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>
2. Cherunilam, F. (2021). Business environment. Himalaya Publishing House Pvt. Ltd.
3. Danish Junaid, Zheng He, Farman Afzal (2022). The impact of weak formal institutions on the different phases of the entrepreneurial process, Journal of Business Research, Volume 144, 2022, Pages 236-249, ISSN 0148-2963
4. Nguyen, B. (2022). Networking in Weak Institutions: When Is It Good for Small Business Investment? The Case of Vietnam. Management and Organization Review, 18(3), 583-620. doi:10.1017/mor.2020.85
5. Belas, J., Dvorský, J., Strnad, Z., Valaskova, K., & Cera, G. (2019). Improvement of the quality of business environment model: Case of the SME segment. Engineering economics, 30(5), 601-611.
6. Дроздова, Н. Е. (2018). Улучшение условий внешней среды малого бизнеса. Вопросы науки и образования, (3 (15)), 103-104.
7. Kindsfaterienė K., Lukaševičius K. (2008) The impact of the tax system on business environment //Engineering economics. – 2008. – Т. 57. – №. 2.
8. Gabriel, S. A., & Rosenthal, S. S. (2004). Quality of the business environment versus quality of life: do firms and households like the same cities? Review of Economics and Statistics, 86(1), 438-444.
9. Забазнова, Т.А. Сущность бизнес-среды и предпринимательской среды в сельских территориях // Вестник Волжской государственной академии водного транспорта. — 2009. — №1. — С. 87–91.
10. Арипов О. А. Ўзбекистонда ишбилармонлик муҳитини яхшилашдаги ташкилий-ҳуқуқий саъй-ҳаракатлар // Экономика и финансы (Ўзбекистан). – 2018. – №. 5. – С. 18-25.
11. Арипов О. А. Кичик бизнес ва хусусий тadbirkorlikни ривожлан-тириш ҳамда ишбилармонлик муҳитини яратиш. //“Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. – 2019. – Т. 2.

12. Aripov O. On measures for the formation and development of the business environment in the countries of the world // International Finance and Accounting. – 2020. – Т. 2020. – №. 1. – С. 25.
13. Фафуров У.В. Қулай ишбилармонлик муҳити–кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш-нинг муҳим шarti //Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani maqolalar to'plami. – 2021. – С. 31.
14. Курпаяниди, К. И., & Ашуров, М. С. (2018). Муваффақиятли бизнес юритиш учун тадбиркорлик муҳитининг замонавий ҳолати ва уни самарали назорат қилиш муаммоларини баҳолаш (Ўзбекистон Республикаси материаллари асосида). Экономика и финансы (Ўзбекистан), (12), 17-24.
15. Курпаяниди, К. И., & Ашуров, М. С. (2019). «Doing business 2019: Training for Reform» тадбиркорлик муҳити самарадорлигини баҳолаш воситаси сифатида. Экономика и финансы (Ўзбекистан), (9), 2-9.
16. Ахмедов, Т., Абдуллаев, Б., & Якубов, Н. Ўзбекистонда тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишда яратилган бизнес муҳитини баҳолаш. IQTISODIYOT, 4.
17. Mustafakulov, Sh. (2020). Ўзбекистонда инвестицион муҳит жозибадорлигини оширишнинг илмий-услубий асосларини такомиллаштириш. Архив научных исследований, 33(1).
18. Mustafakulov, Sh. (2024). Ўзбекистоннинг ресурс салоҳиятидан самарали фойдаланиш: инвестицион муҳит жозибадорлиги ва ишбилармонликни соғломлаштириш йўналишлари. Nordic_Press, 2(0002).
19. Callais, J., & Lawson, R. Doing Business v. Business Ready: A Preliminary Comparison. https://pcs.mymeetingsavvy.net/download/submissions/PCS_presentation_218430_1740072214.pdf
20. Business Ready Methodology Handbook. First Edition. October 2024. pp 707. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/357a611e3406288528cb1e05b3c7dfda0540012023/original/B-READY-Methodology-Handbook.pdf>
21. Heritage Foundation. (2025, February). Index of Economic Freedom: About the Index – Major works cited. Retrieved August 24, 2025, from The Heritage Foundation website: <https://www.heritage.org/index/pages/about>
22. Olczyk, M., Kuc-Czarnecka, M., & Saltelli, A. (2022). Changes in the Global Competitiveness Index 4.0 methodology: The improved approach of competitiveness benchmarking. Journal of Competitiveness, 14, 118-135.
23. World Economic Forum. (2018). The Global Competitiveness Index 4.0 methodology and technical notes [PDF]. Retrieved August 24, 2025, from World Economic Forum website: <https://www3.weforum.org/docs/GCR2018/04-Backmatter-3.%20Appendix%20C.pdf>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
